

II. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

2.1. Фінансове забезпечення інституційного розвитку підприємництва

Успіх інноваційної діяльності вимірюється глобальним інноваційним індексом¹. В умовах глобалізації постає необхідність активізації інноваційної діяльності. Наразі інноваційному законодавству України притаманна певна фрагментарність та нелогічність, тому ще 2011 року розроблений проект Інноваційного кодексу України². Останній має системний характер і спрямований на об'єднання нормативного регулювання інноваційної діяльності з різних джерел для формування напрямів підтримки та стимулювання розвитку інновацій на основі ланцюгів перетворення знань і технологій.

Чинний Закон України «Про інноваційну діяльність»³ визначає інноваційну інфраструктуру як сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, правові, освітні тощо). Окрім того цей закон серед основних принципів державної інноваційної політики називає: сприяння розвитку інноваційної інфраструктури, але не встановлює, як це буде відбуватися.

¹ National Association of Manufacturers URL : <http://www.nam.org>.

² Проект Інноваційного кодексу України. Харків: Право, 2011. 136 с.

³ Про інноваційну діяльність: Закон України від 4.07.2002 р. № 40-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

Такий висновок базується на тому, що саме визначення інноваційної інфраструктури є дуже узагальненим, а будь-які перераховані її елементи можуть доводити те, що вони не забезпечують інноваційну діяльність своїх клієнтів.

Показово, що у проекті Закону України «Про підтримку і розвиток інноваційної діяльності»¹ визначено, що об'єктами державної підтримки інноваційної діяльності є інноваційні проекти та проекти розвитку інноваційної інфраструктури, які відповідають пріоритетним напрямам. Отже, з'являється нове поняття «проект розвитку інноваційної інфраструктури» як комплекс взаємопов'язаних заходів, які спрямовані на створення та підтримку розвитку суб'єктів інноваційної інфраструктури та оформлені у вигляді документів, необхідних для реалізації проекту. В цьому визначенні акцент зроблено на склад суб'єктів інноваційної інфраструктури, до яких належать: технологічні та наукові парки; бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, що здійснюють підтримку інноваційної діяльності; Фонд розвитку інновацій; венчурний фонд фінансування інноваційних проектів; центри трансферу технологій, центри колективного доступу до наукового обладнання, інжинірингові центри; технологічні платформи; інноваційні кластери; інші підприємства, установи та організації, основним завданням яких є підтримка і сприяння розвитку інноваційної діяльності. Такий широкий перелік, мабуть, є перспективним, він суттєво конкретизує склад учасників інноваційної діяльності, але чи є це суб'єктами інноваційної інфраструктури. Як вбачається, цю сукупність можна охарактеризувати як основні базисні елементи системи інноваційної діяльності. Крім того, такий підхід не враховує необхідність змін у нормативному регулюванні дієвості ланцюгів перетворення знань та технологій.

Все це підкреслює необхідність повернення до розгляду проекту Інноваційного кодексу², де буде визначено: по-перше, що є національною інноваційною системою; по-друге, як в цій системі представлено місце інноваційної інфраструктури як підсистемної складової, що

¹ Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності: Проект Закону України URL : http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/12/proekt_ZU_Pro.pdf

² Проект Інноваційного кодексу України. Харків: Право, 2011. 136 с.

обслуговує і забезпечує діяльність підприємств, що продукують інновації; по-третє, відносини, які виникають при взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності з суб'єктами інфраструктури національної інноваційної системи, а також формується ринок інновацій, що посилить системність розвитку.

Для забезпечення інноваційної діяльності фінансова складова займає пріоритетну роль. Однак впровадження інновацій постійно гальмується через обмеженість фінансових ресурсів, які спрямовуються на розвиток інноваційних підприємств¹.

Тож проблеми фінансування розвитку інноваційних підприємств, інструменти якого суттєвого обмежуються державним регулюванням використання бюджетних коштів і не впровадження інструментів комерціалізації відносин в інноваційній сфері, продовжують бути актуальними. Не випадково у квітні 2019 року в НАПрН України відбувся Круглий стіл «Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення»², на якому розглядалися питання щодо внесення змін до Закону України «Про наукові парки» та європейський досвід розробки стратегій розвитку регіональної інноваційної системи. Однак остаточного вирішення вони ще не знайшли.

Очевидно, що обов'язковими складовими інноваційної діяльності є: проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; створення інновації; комерціалізація інновації та ін. Упровадження кожної з них вимагає наявності значної кількості різних видів ресурсів, зокрема, фінансових.

Зважаючи на можливу відсутність або обмеженість належного фінансового забезпечення, що не дозволяє реалізувати інноваційні пропозиції, необхідно поряд з інноваційною діяльністю розвивати

---

¹ Внукова Н. М. Фінансове забезпечення сприяння розвитку підприємництва в інноваційному суспільстві. *Модернізація фінансово-кредитної системи України: виклики глобалізації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (20 березня 2019 року). Кривий Ріг: ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2019. С.124-128.

² Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення : зб. наук. пр. за матеріалами Круглого столу (м. Харків, 5 квітня 2019 року) / редкол. С. В. Глібко, А. М. Любич, О. Ю. Палант. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. 160 с. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16318>.

інвестиційну, яка здебільшого має довгий термін окупності та високий ризик (що не приваблює інвесторів). Отже, необхідно використовувати альтернативні джерела фінансування оновлення основних засобів¹, що є обов'язковим при інноваційній діяльності.

Система фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства складається із багатьох елементів, серед яких форми та джерела інвестування, способи та форми, суб'єкти та пріоритетні напрями. Всі ці складові організації процесу фінансування інноваційної діяльності використовуються при здійсненні будь-яких інноваційних заходів. Основними принципами цього процесу є чітко встановлена мета, на яку спрямована інновація, обґрунтованість інструментів та методів, які будуть використані; залучення всіх потенціальних джерел фінансування.

При загальній обмеженості обсягів фінансової підтримки інноваційної діяльності в Україні є певний перелік джерел, які можуть для цього використовуватися: це кошти Державного та місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних фінансових та кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України². У фінансово-господарській діяльності інноваційних підприємств частіше за все дані форми можуть оптимально поєднуватися для відтворення власної моделі фінансування.

Глава 4.8 проекту Інноваційного кодексу України визначає інноваційне підприємство як суб'єкта господарювання, виключним видом діяльності якого є наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність, спрямована на розробку, вироблення та реалізацію та комерціалізацію інноваційних продуктів³. Отже, всі питання фінансування майже не можуть відрізнятися від будь-якого суб'єкту господарювання. Але відмінність полягає у потребі забезпечення державної підтримки іннова-

¹ Внукова Н.М. Пристінська М. В. Удосконалення управління вибором джерел оновлення необоротних активів підприємства. *Управління розвитком: Збірник наукових праць*. 2016. № 2(184). С. 49-54.

² Про інвестиційну діяльність :Закон України від 18.09.1991 р. № 47. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

³ Проект Інноваційного кодексу України Харків: Право, 2011. 136 с.

ційного підприємництва. У цьому напрямі необхідно створити привабливий інвестиційний клімат та механізми (особливо стимули) для підняття рівня зацікавленості у введенні новацій через розробку нових положень правового регулювання і стимулювання інноваційного розвитку та захисту інтересів учасників інноваційної діяльності.

Проведений аналіз динаміки та структури джерел фінансування показує, що вітчизняні підприємства для вирішення питань інноваційного розвитку використовують здебільшого власні кошти (близько 60 % в середньому), основу яких становить прибуток. Обмеженість джерел фінансування інноваційної діяльності спричинена не тільки фінансовою кризою, військовими діями, зниженням кредитного рейтингу України, але відсутністю організаційних стимулів для пошуку інших джерел фінансування.

Враховуючи світовий досвід, можна відзначити, що при домінуванні приватної економіки, дійсно фінансування здійснює приватний сектор, але роль держави теж є відчутною щодо сприяння виробництву знань та технологій стратегічного характеру, створенні інфраструктури та сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності приватних компаній.

Серед проблем нормативного регулювання, які стримують інноваційну діяльність в Україні, можна виділити певну фрагментарність при наявності багатьох різних законів і підзаконних актів КМУ, а також значної кількості актів відомчого характеру. Отже необхідно повернутися до створення Інноваційного кодексу, що суттєво б полегшило організаційний супровід інноваційної діяльності та вивільнило ресурси для її фінансування.

Формування конкурентоспроможної економіки у розвинутому інноваційному суспільстві є стратегічним завданням фінансово-економічної політики України, де суттєво важливою складовою є підприємництво.

За законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»¹ (ст. 4) серед основних

---

¹ Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні; Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 3, ст.23 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>

напрямів державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні виділено забезпечення фінансової державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо (п. 4). За ст. 7 до повноважень спеціально уповноваженого органу у сфері розвитку малого і середнього підприємництва віднесено внесення пропозицій щодо визначення основних фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого і середнього підприємництва (п. 4), підготовку і публікацію щорічно в засобах масової інформації звітів про стан розвитку малого і середнього підприємництва в Україні та його державну підтримку, проведення оцінки фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого і середнього підприємництва та рівня ефективності державної підтримки (п. 10).

Серед видів державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва виділено, зокрема, фінансову підтримку, якій присвячено ст. 16. цього закону, надання фінансової державної підтримки здійснюється спеціально уповноваженим органом у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, іншими органами виконавчої влади, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, Українським фондом підтримки підприємництва та іншими загальнодержавними фондами, регіональними та місцевими фондами підтримки підприємництва.

Фінансова державна підтримка надається за рахунок державного та місцевих бюджетів. Основними видами фінансової державної підтримки є: часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва; часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями; надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва; надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи; компенсація видатків на розвиток

кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами; фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій; інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки.

Особливо необхідно виділити такий вид підтримки як надання позик на придбання і впровадження нових технологій.

Для фінансової підтримки можливо використання за цим законом коштів державного бюджету відповідно до бюджетного законодавства. У фінансовій підтримці беруть участь Фонди підтримки підприємництва (за ст. 17) – неприбуткові організації, основними функціями яких є сприяння реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва шляхом залучення та ефективного використання фінансових ресурсів, фінансування цільових програм та проектів.

Фінансова державна підтримка здійснюється фондами відповідно до статті 16 цього Закону. Кошти Українського фонду підтримки підприємництва, інших загальнодержавних, регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва формуються за рахунок бюджетних коштів, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних., і спрямовуються виключно на фінансування розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва. Порядок використання таких коштів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Щодо державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва у сфері інновацій, науки та промислового виробництва (ст. 20), то це надання фінансової підтримки для утворення об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва у сфері інновацій, науки та промислового виробництва, у тому числі бізнес-інкубаторів, інноваційних бізнес-інкубаторів, науково-технологічних центрів, центрів трансферу технологій; сприяння розвитку венчурного підприємництва; створення системи економічних стимулів для розвитку економіки на основі технологічних інновацій; передачі наукової продукції, створеної за рахунок бюджетних коштів, для її впровадження у виробництво; створення умов для залучення

суб'єктів малого і середнього підприємництва до укладення договорів субпідряду у сфері інновацій та промислового виробництва; стимулювання залучення іноземних інвестицій і розвитку взаємовигідної міжнародної інноваційної співпраці; створення умов для поширення кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємства та великими підприємствами.

Щодо експортної діяльності фінансова підтримка здійснюється, зокрема шляхом надання фінансової підтримки (кредитування, гарантування, страхування експортних операцій, часткова компенсація частки відсоткових ставок за кредитами для провадження експортної діяльності, часткове покриття витрат суб'єктів малого і середнього підприємництва, пов'язаних із здійсненням маркетингових заходів на зовнішньому ринку, вивченням кон'юнктури зовнішнього ринку, пошуком партнерів, просуванням товарів на нові ринки.

Формування інноваційного суспільства є одним із головних завдань діяльності місцевих адміністрацій у всій країні. У Харківській області станом на 01.03.2018 кількість суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб складала більше 138 тисяч осіб¹. За даними Головного управління Державної фіскальної служби у Харківській області, станом на 01.03.2019 кількість суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб Харківської області склала більше 149 тисяч осіб². Отже, кількість підприємців збільшилась за рік більше, ніж на 10 тисяч осіб, що є позитивним кількісним виміром розвитку підприємництва.

Надходження податкових платежів станом на 01.03.2018 до обласного бюджету від діяльності юридичних осіб сягнули 1 193 318,0 тис. грн., а на 01.03.2019 року – 2 060 529,0 тис. грн., що у 1,72 рази більше.

¹ Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області за I квартал 2018 року Формування сприятливого підприємницького середовища URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/>.

² Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області за I квартал 2019 року URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82_%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0%20-%D0%B7%D0%B0%20%D0%86%20%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB%202019%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf.

Для фінансового забезпечення розвитку підприємництва у інноваційному суспільстві повинна бути розвинута ринкова інфраструктура та її фінансово-кредитна складова¹. Станом на 02.04.2018 у Харківській області інфраструктура підтримки малого та середнього підприємництва складається із 24 бізнес-центрів, 1 бізнес-інкубатора, 18 технопарків, 4 кластерів, 44 бірж, 9 лізингових центрів, 10 координаційних центрів, 44 страхових компаній, 144 аудиторських фірми, 2 інноваційних фондів, 137 інвестиційних компаній, 50 громадських об'єднань підприємців, 8 фондів підтримки підприємництва, 315 установ, які надають консультування з питань комерційної діяльності й керування, 359 небанківських фінансових установ². Станом на 01.04.2019 інфраструктура підтримки малого та середнього підприємництва складається із 26 бізнес-центрів, 1 бізнес-інкубатора, 18 технопарків, 7 кластерів, 44 бірж, 9 лізингових центрів, 11 координаційних центрів, 43 страхових компаній, 143 аудиторських фірм, 2 інноваційних фондів, 143 інвестиційних компаній, 48 громадських об'єднань підприємців, 8 фондів підтримки підприємництва, 337 установ, які надають консультування з питань комерційної діяльності й керування, 363 небанківських фінансових установ³. У цілому можна відзначити, що склад інфраструктури підтримки підприємництва залишився сталим, збільшилась кількість кластерів.

Успішно реалізуються заходи Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області на 2016–2020 роки, затвердженої рішенням Харківської обласної ради від 08 верес-

¹ Внукова Н.Н. Управление развитием рыночной инфраструктуры (методологический и организационный аспект): Монография. Харьков: Форт, 1998. 132 с.

² Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області за I квартал 2018 року Формування сприятливого підприємницького середовища URL : <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/>.

³ Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області за I квартал 2019 року URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82_%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0%20-%D0%B7%D0%B0%20%D0%86%20%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB%202019%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf.

ня 2016 року № 245-VII¹, в якій обрано конкретні дії бізнесового характеру щодо створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу. До програми були включені ті заходи, які запропоновані підприємцями для можливої інтеграції у міжнародний ринок через EU COSME – європейську програму підтримки малого та середнього бізнесу; EU HORIZON 2020 MSE – програму фінансування досліджень та інновацій в ЄС; EU 4BUSINESS – програму «Підтримка України з боку ЄС у відновленні економіки» (EU SURE); USAID – програму Агентства США з міжнародного розвитку.

Ця Програма² передбачає комплекс заходів щодо фінансово-кредитної підтримки бізнесу, розвитку інноваційної діяльності. Особливо актуальним є фінансово-кредитна підтримка підприємців через залучення банківських та небанківських фінансових установ на умовах спрощення системи кредитування та мікрокредитування. Одним з учасників цього процесу є Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва, який займається розвитком програм кредитування. За підсумками конкурсу мікрокредитування суб'єктів підприємницької діяльності, який проходив у 2017 році визначено 2 переможця з бізнес-планами на загальну суму кредитування у розмірі 370,0 тис. грн. терміном на два роки. Позичальники успішно освоїли усі кошти за цільовим призначенням, що буде підтверджено поверненням позики у запланований термін. Фондом проводиться супровід діючих договорів безвідсоткової позики, зокрема аналіз впровадження суб'єктами підприємницької діяльності бізнес проєктів, цільового використання отриманих коштів та контроль за своєчасним поверненням позики.

З метою поліпшення фінансового клімату малого і середнього бізнесу, Департаментом економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації, Харківським регіональним фондом підтримки підприємництва та Німецько-Українським фондом розроблено механізм часткового відшкодування відсоткових

¹ Затверджено Програму сприяння розвитку малого та середнього підприємництва на 2016-2020 роки: рішення VII сесії Харківської обласної ради VII скликання: URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/82461>.

² Там само.

ставок за кредитами банків для суб'єктів малого та середнього підприємництва в Харківській області, затверджений рішенням XVIII сесії Харківської обласної ради VII скликання від 06 грудня 2018 року № 835-VII. Порядок про часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами банків визначає механізм часткової компенсації з обласного бюджету відсоткових ставок за кредитами, що надаються банками-партнерами Німецько-Українського фонду на реалізацію Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області на 2016 – 2020 роки, з метою зростання показників заможності народонаселення, зростання інвестиційної та економічної активності суб'єктів малого та середнього підприємництва, створення нових робочих місць¹.

З метою залучення іноземних інвестицій до Харківської області створено Реєстр інвестиційних проектів (пропозицій), який включає майже 60 інвестиційних пропозицій (проектів) загальною вартістю 1643,6 млн. дол. США (проекти відносяться до таких сфер, як промисловість, будівництво, енергетика, сільське господарство, житлово-комунальне господарство, медицина, екологія, ІТ сфера)². Презентація інвестиційного потенціалу області проводиться на постійній основі серед потенційних інвесторів, як на території України, так і за її межами.

Успішною є відповідно і Програма підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018-2022 роки, затверджена сесією міської ради 08/11/2017 року³, де відзначено, що малий та середній бізнес

¹ Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області за I квартал 2019 року URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82_%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0%20-%D0%B7%D0%B0%20%D0%86%20%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB%202019%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf.

² Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області за I квартал 2018 року Формування сприятливого підприємницького середовища URL : <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/>.

³ Про затвердження Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018-2022 роки: URL: <https://ppr.kharkov.ua/ua/programa-pdtrimki-rozvitku-pdprimnictva-u-m-harkov-na-2018-2022-roki>.

сприяє розвитку конкуренції в інноваційній сфері. Програма визначає основні напрями реалізації державної політики розвитку підприємництва спільно з інвестиційно-інноваційними направленостями розвитку міста. У місті Харкові зареєстровано більше 15 тисяч суб'єктів малого та середнього бізнесу, на яких зайнято більше 200 тисяч осіб, і які потребують фінансової підтримки для впровадження інновацій.

У лютому 2018 року оновлено склад Координаційної ради з питань розвитку підприємництва, зовнішньоекономічної діяльності та залучення інвестицій при Харківському міському голові у складі 30 осіб на чолі з міським головою, завдання якої також сприяти інноваційному розвитку міста.

Сильною стороною розвитку інноваційного суспільства є висока спроможність, зокрема, у Харкові до активізації інноваційної активності, але гальмує це недостатня компетентність підприємців у конкретних стратегічних зонах господарювання при запровадженні інновацій.

Загрозами стримування розвитку підприємництва в інноваційному суспільстві є невітлення привабливих інвестиційних та інноваційних проєктів, дефіцит інвестиційних ресурсів, відсутність мотивації до інвестиційної та інноваційної діяльності, нерозвинута інфраструктура підтримки підприємництва (наявність бізнес-інкубаторів; технопарків; лізингових компаній), що відзначено у Програмі¹.

Одним із завдань Програми є впровадження нових фінансово-економічних та організаційних технологій підтримки розвитку підприємництва. За п.4.2 основною метою фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки є мобілізація фінансових ресурсів з усіх можливих джерел фінансування для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності та формування позитивного інвестиційного клімату міста.

Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка спрямована на спрощення доступу підприємств до кредитних та інвестиційних ре-

---

¹ Про затвердження Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018-2022 роки: URL: <https://ppr.kharkov.ua/ua/programa-pdtrimki-rozvitku-pdprimnictva-u-m-harkov-na-2018-2022-roki>.

сурсів, забезпечення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Програмою передбачено впровадження нових фінансово-економічних та організаційних технологій підтримки розвитку підприємництва, для чого можуть бути використані переваги венчурного фінансування.

За глобальним інноваційним індексом Україна має середній результат серед інших країн¹, що вимагає пошуку нових інструментів як технологічного розвитку, так і фінансового забезпечення цього процесу. В умовах глобалізації постає необхідність активізації інноваційної діяльності при загальному стані погіршення впровадження інновацій, що, зокрема, обумовлено обмеженістю обсягів фінансових ресурсів.

Отже, питання фінансового забезпечення розвитку інноваційних підприємств є актуальним, враховуючи дефіцит власних фінансових та високу вартість інвестиційних ресурсів.

Неодмінними складовими інноваційної діяльності є проведення науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт; створення інновацій та їх комерціалізація. Для розвитку інноваційного підприємства застосовується ресурсний підхід, в якому фінансове забезпечення відіграє пріоритетну роль.

Суттєвим гальмом зацікавленості в інноваціях є їх ризиковий характер, певний термін очікування одержання фінансового ефекту, тому при експертному оцінюванню перспектив впровадження інновацій відсутні гарантії, що знижує зацікавленість інвесторів.

А. Б. Почтовюком побудована система фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства². Виділені науковцем складові відображають основні напрями організації процесу фінансування інноваційної діяльності на підприємствах. Виокремлено такі форми фінансового забезпечення підприємств: самофінансування, бюджетне фінансування, кредитування, інвестування. Можливе використання і інших форм, наприклад, фінансового лізингу.

---

¹ National Association of Manufacturers. URL: <http://www.nam.org>.

² Почтовюк А. Б. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 3 (75) URL : file:///E:/5ypc/pфп/Nvpushk_2016_3_19.pdf.

Але здебільшого використовуються поєднані форми, які бажано сполучити з інструментами державної підтримки інноваційного підприємництва через створення привабливих механізмів упровадження нововведень шляхом удосконалення правового регулювання і стимулювання інноваційного розвитку всіх сфер економіки, а також захисту інтересів учасників інноваційної діяльності.

Для реалізації результативної інноваційної діяльності підприємства варто визначити резерви зростання інноваційної активності і посилити їх використання. Реалізація резервів потребує поступового запровадження нових технологій, зокрема, у сферах ресурсозбереження.

Проведений аналіз динаміки та структури джерел фінансування¹ довів, що вітчизняні підприємства для вирішення питань інноваційного розвитку здебільшого використовують власні кошти, основу яких становить прибуток. Фінансова криза, зниження кредитного рейтингу України, військовими дії негативно впливають на формування обсягів фінансування розвитку інноваційних підприємств. Також іноземні інвестори не зацікавлені за таких умов розвивати венчурний бізнес в Україні. Власні кошти підприємств продовжують займати більше 60% обсягів фінансування інноваційної діяльності.

У теперішній час приватний сектор ще недостатньо вкладає коштів у дослідження для розробки нових технологій та ринкове освоєння інновацій. Перспективним є використання можливостей наукових центрів за умов державної підтримки, але діюче нормативне регулювання суттєво обмежує можливості розвитку цього напрямку. Але в епоху економіки знань та кризи компетентності потрібні технологічні, інфраструктурні, та інституційні зміни для посилення інноваційної діяльності, зокрема, інвестування приватних капіталів у науково-технічну сферу.

Серед основних проблем, які стримують інноваційну діяльність в Україні, також виділяють недосконале нормативно-методологічне забезпечення. Тривалий період інноваційному законодавству України була властива певна фрагментарність та непослідовність, і незва-

---

¹ Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

жаючи на те, що 2011 року був розроблений проект Інноваційного кодексу України¹, його розгляд гальмується, отже, потрібні спільні зусилля зацікавлених осіб у прийнятті цього кодексу, який би сприяв систематизації процесів у інноваційній сфері.

У результаті дослідження виділено ряд факторів, що сповільнюють розвиток інноваційної діяльності підприємств, для їх нівелювання необхідно удосконалити і систематизувати нормативне регулювання процесів інноваційної сфери та розробити дієві механізми саме стимулювання фінансового забезпечення розвитку інноваційних підприємств.

Формування конкурентоспроможного господарства у цивілізованому інноваційному суспільстві є стратегічним завданням фінансово-економічної політики держави, де суттєвою складовою є піднесення підприємництва.

В умовах стійкого економічного зростання в Україні та посилення рівня світової конкуренції особливо важливо створити сприятливі умови для цього. Між тим, висока облікова ставка НБУ гальмує пришвидшення темпів цього зросту, а також створює обмеження щодо належного фінансового забезпечення інноваційного підприємства.

Для розвитку інноваційного підприємництва світова практика демонструє важливість застосування державних програм, пов'язаних або із прямим фінансуванням окремих бізнес-проектів, або створенням сприятливих умов для залучення фінансування. Спрощення доступу до фінансування та вибір ефективних форм та методів підтримки розвитку інноваційного підприємництва сприяє покращенню життя населення будь-якої країни².

Об'єктом даного дослідження є система відносин, що регулює процеси фінансування підприємництва. Предметом дослідження є аналіз можливостей щодо спрощення доступу до будь-яких видів фінансування для розвитку підприємництва.

¹ Проект Інноваційного кодексу України. Харків: Право, 2011. 136 с.

² Сирветник-Царій В. В. Сучасні реалії фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2016. № 2. С. 181–187.

Проблемам фінансового забезпечення підприємництва присвячено багато наукових та практичних досліджень. Питаннями джерел фінансування підприємництва займався О. О. Другов¹, багатогранність правового регулювання спеціальних видів кредитування представлена у матеріалах Круглого столу «Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах»², цим питанням займався також Р. Пукала³, для практики спрощення доступу до фінансування приймаються місцеві програми розвитку підприємництва⁴.

На думку підприємців за даними опитування МФК пріоритетними факторами стримування розвитку діяльності малого та середнього бізнесу в Україні є⁵ високі податки та їх кількість, державне регулювання ліцензування, звітності та перевірок, низький внутрішній попит на продукцію і більше третини відзначили ускладнений доступ до фінансування. Отже, це є кращою практикою серед країн, які посилюють важливість малого та середнього бізнесу для економіки та фінансово сприяють його розвитку. Як приклад, Німеччина передбачала виділення на кредитування підприємств малого та середнього бізнесу 15,5 млрд. євро щорічно за переліком 200 програм підтримки під спільною назвою *Mittelstand*⁶.

¹ Другов О. О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4(9). С. 115–120.

² Внукова Н.М. Забезпечення інституційного розвитку сфери підприємництва через спрощення доступу до спеціальних видів кредитування *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах* Матеріали Круглого столу. Харків. Право. 2018. С. 3–7.

³ Пукала Р., Внукова Н. Проблеми вибору спеціальних видів фінансування інноваційного підприємництва. *Право та інновації*. 2018. № 1. С. 7–12.

⁴ Затверджено Програму сприяння розвитку малого та середнього підприємництва на 2016-2020 роки: рішення VII сесії Харківської обласної ради VII скликання: URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/82461> дата звернення 15.08.2019; Про затвердження Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018-2022 роки: URL: <https://ppr.kharkov.ua/ua/programa-pdtrimki-rozvitku-pdprimnictva-u-m-harkov-na-2018-2022-roki>.

⁵ Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні. URL: <http://old.niss.gov.ua/table/jalilo19/002.htm>.

⁶ Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. URL: [https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyuy_seredniy_biznes].

За доступністю кредитів для підприємств представлений великий прогрес у Руанді за легкістю отримання кредитів на розвиток підприємництва, кола ця нужденна африканська країна займає друге місце в рейтингу Doing Business¹.

Узагальнення умов кредитування в різних країнах² показало, що потребує певного узгодження питання кількості працівників у малих підприємствах, що є суттєво меншим в Україні, ніж в інших країнах, збільшення цього нормативу сприятиме підвищенню зайнятості, як уже було відзначено в постановці проблеми двозначна цифра облікової ставки НБУ визначає вартість кредитів, які в декілька разів більші, ніж в інших країнах, що відображається і не тільки на доступності до кредиту, але і на його розмірі.

Між тим важливим для спрощення доступу до фінансування є розширення переліку його джерел. Узагальнюючи світовий досвід, можна виділити такі основні джерела фінансування малого та середнього бізнесу: самофінансування, ресурси ринку фінансових послуг, державне та місцеве фінансування, фінансові ресурси міжнародних фондів та організацій, інструменти фондового ринку, фінансові активи фізичних осіб та ін.

Результати аналізу рівня застосування даних джерел в Україні та ефективності їх використання у підприємстві³ показали, що самофінансування залишається основним при фінансуванні інвестиційної діяльності і складає до 65 % витрат на інвестиції, що обґрунтовано не дозволяє досягти високих темпів розвитку⁴. Витрати на виконання НДР складають до 0,5 % в ВВП України, що є чотириразовим відставанням в середньому від країн ЄС, отже і кількість дослідників невпинно зменшується і складає близько 6 осіб на 1000 зайнятих по виконавцях і близько 4 осіб по категорії дослідників, тоді як в ЄС це

¹ Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. URL: [https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyu_seredniy_biznes].

² Гроші на бізнес від держави. В розвинених країнах уряди дають дешеві кредити малим підприємствам. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/77577/Groshi_na_biznes_vid_derzhavy_V_rozvyenyh?a_srt=&a_offset=0/.

³ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

⁴ Другов О. О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4(9). С. 115 – 120.

більше 20 осіб по виконавцях та 13 по дослідниках, отже відставання складає більше 3 разів¹.

Серед джерел фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень власні кошти становлять 10%, а кошти іноземних інвесторів від 27 до 29 %. Харківська область займає перше місце серед регіонів за обсягами витрат на наукову діяльність після Києва, і найбільшу питому вагу складають витрати на дослідження у галузі технічних наук. Питома вага коштів підприємців у такому фінансуванні по Харківській області збільшилась з 36% (2016 рік) до 39% 2017 року. При цьому приватний неприбутковий сектор не бере участі у фінансуванні внутрішніх витрат на наукові розробки.

Фінансування внутрішніх витрат за секторами діяльності щодо підприємців знизилось з 60% 2015 року до 35% 2017 року. Між тим підприємці фінансують наукові дослідження для підприємництва на 93% і співпрацюють з державою і вищою школою².

Такий рівень фінансового забезпечення інноваційного підприємництва в Україні не спрямований на стимулювання його розвитку, а може сприяти тільки досягненню рівня беззбитковості. Така ситуація з урахуванням пріоритетності розвитку підприємництва вимагає державного регулювання та підтримки³.

Відбувається удосконалення державної політики регулювання підприємництва через спрощення дозвільних процедур і реєстрації (зокрема, електронної), спрощення одержання адміністративних послуг, розвиток інфраструктури⁴. Але цього недостатньо в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Прийнята Стратегія розвитку малого та середнього бізнесу в Україні до 2020 року⁵ передбачає збільшення частки малого та середнього бізнесу у валовій вартості та

¹ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

² Там само.

³ Сирветник-Царій В. В. Сучасні реалії фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2016. № 2. С. 181–187.

⁴ Щодо пріоритетних завдань удосконалення політики розвитку малого підприємства в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень в Україні. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1455/>.

⁵ Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні до 2020 року. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?id=74affe35-b1f8-4492-87b6-bb124d3cee02>.

реалізації, збільшення частки експортоорієнтованих підприємств, збільшення частки ринків з конкурентною структурою. Суттєвий акцент в стратегії зроблено на зростання частки інноваційних підприємств, а також таких, що запроваджують інновації.

Розвиток інноваційного бізнесу визнано пріоритетом¹. Для його реалізації відбулося залучення міжнародних програм, зокрема, програми ЄС з фінансування бізнесу COSME, Horizon 2020 від Європейської комісії, від Німецького банку розвитку (KfW) та Німецько-Українського фонду (НУФ) на фінансування підприємств у виробничій сфері, сільському господарстві, для енергоефективності, сфери послуг та ін.² Три країни Східного партнерства (Україна, Молдова, Грузія) 2015 року отримали додатковий інструмент – набір програм «Підтримка МСБ в рамках Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі» за вимогами Угоди про Асоціацію з ЄС, де визнано пріоритетом розвиток підприємництва і створено умови для покращення кредитування за рахунок ЄБРР та ЄІБ та надано можливість одержання позик у національній валюті за ставками кредитів в іноземній валюті мікро-, малим та середнім підприємствам, зокрема, із залученням фінансових установ. Так, з ПроКредитБанком у вересні 2017 року підписана фінансова угода на приблизно 3,6 млн євро з фінансування субпроектів малого бізнесу. До цієї ініціативи долучилися Кредобанк та Укргазбанк³.

Відповідно до Закону України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні”, який діє з 2012 року, періодично здійснюються програми з фінансування малого підприємництва, зокрема, для стимулювання експортної діяльності. Між тим, за період з 2012 до 2019 року під час дії цього закону в нього не вносились зміни. Державна підтримка реалізується за програми державного кредитування за зниженими відсотковими ставками. 2018 року актуальною стала програма від Ощадбанку у парт-

¹ Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. URL: [https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyuy_seredniy_biznes].

² Там само.

³ Красовська О. Європейські гроші для українського бізнесу: яку допомогу надає ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/05/11/7081510/>.

нерстві із фондом WNISEF з кредитування соціального підприємництва під 5-10 % річних.

Прикладом можуть бути заходи Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області на 2016–2020 роки, затвердженої рішенням Харківської обласної ради від 08 вересня 2016 року № 245-VII¹, в якій обрано для впровадження EU COSME – європейську програму підтримки малого та середнього бізнесу; EU HORIZON 2020 MSE – програму фінансування досліджень та інновацій в ЄС; EU 4BUSINESS – програму «Підтримка України з боку ЄС у відновленні економіки» (EU SURE); USAID – програму Агентства США з міжнародного розвитку та передбачено комплекс заходів щодо фінансово-кредитної підтримки бізнесу і розвитку інноваційної діяльності через залучення банківських та небанківських фінансових установ на умовах спрощення системи кредитування та мікрокредитування.

Види підтримки за рахунок ЄБРР²: інструменти розподілу ризиків: покращення умов кредитування малого та середнього бізнесу через зменшення ризиків для фінансових установ при наданні кредитів; хеджування валюти кредитів: можливість брати позики в національній валюті за ставками кредитування, близькими до іноземної валюти; інвестиційні стимули до модернізації своїх технологій та виробничих/сервісних процесів малого і середнього бізнесу, якщо метою інвестицій є дотримання стандартів та правил ЄС; технічна допомога через сприяння у підготовці бізнес-планів для отримання банківських кредитів; виявлення нових ринкових перспектив, які відкриває вільна торгівля з ЄС; поліпшення бізнес-середовища.

Одним з учасників цього процесу є Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва, який розвиває програми кредитування. За підсумками конкурсу мікрокредитування суб'єктів підприємницької діяльності 2017 року визначено двох переможців з креди-

¹ Затверджено Програму сприяння розвитку малого та середнього підприємництва на 2016-2020 роки: рішення VII сесії Харківської обласної ради VII скликання: URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/82461> дата звернення 15.08.2019.

² Красовська О. Європейські гроші для українського бізнесу: яку допомогу надає ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/05/11/7081510/>.

туванням на 370,0 тис. грн. терміном на два роки. Позичальники ефективно використали ці кошти за цільовим призначенням, що буде підтверджено поверненням позики у запланований термін. Фондом здійснюється супровід чинних договорів безвідсоткового кредиту, зокрема аналіз запровадження бізнес проектів, цільового використання отриманих коштів та контроль за своєчасним поверненням позики, що є ствердним не тільки з точки зору повернення коштів, але й уведення у діяльність суб'єктів інноваційного підприємництва стандартів фінансової дисципліни. Для порівняння Регіональний фонд підтримки підприємництва Івано-Франківської області спрямував більше 925 тис. грн на кредитування дев'яти бізнес-проектів підприємців у сферах зеленого туризму, переробки сільсько-господарської продукції, послуг станцій технічного обслуговування, виробництва швейних виробів та ін., де не визначений рівень їх інноваційності.

З метою залучення іноземних інвестицій до Харківської області постійно відбувається презентація інвестиційного потенціалу області і створено Реєстр інвестиційних проектів (пропозицій), в якому подано майже 60 інвестиційних пропозицій (проектів) загальною вартістю більше 1,6 млрд.дол. США за різними галузями, зокрема, промисловості, будівництва та ін.¹

Щодо Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018-2022 роки, затвердженої сесією міської ради 08/11/2017 року², то в ній відзначено, що малий та середній бізнес, де зареєстровано більше 15 тисяч суб'єктів, сприяє розвитку конкуренції в інноваційній сфері, що потребує фінансової підтримки для впровадження інновацій, зокрема, через фінансовий лізинг³. Також одним із завдань є впровадження нових фінансово-еконо-

¹ Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області за I квартал 2018 року Формування сприятливого підприємницького середовища URL : <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/>.

² Про затвердження Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018-2022 роки: URL: <https://ppr.kharkov.ua/ua/programa-pdtrimki-rozvitku-pdprimnictva-u-m-harkov-na-2018-2022-roki>.

³ Там само.

мічних та організаційних технологій через мобілізацію фінансових ресурсів з усіх можливих джерел фінансування для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності та формування позитивного інвестиційного клімату міста, зокрема, через проведення широкомасштабних міжнародних форумів.

Фінансово-кредитна політика держави та органів місцевого самоврядування має бути спрямована на стимулювання розвитку малого інноваційного підприємництва¹, зокрема, через реєстрацію старт-апів забезпечення їх фінансової самостійності.

Програмний підхід, який застосовується для розвитку інноваційного підприємництва на місцевому рівні, є важливою складовою цих перетворень, але потребує розширення способів фінансування, зокрема, через венчурні фонди та інші форми запуску старт-апів із залученням міжнародних донорів. Як показує закордонний досвід розвиток інноваційного підприємництва є необхідною умовою стабільного функціонування економіки. Сутнісні особливості суб'єктів малого підприємництва вимагають державної підтримки впровадження інновацій, що має здійснюватися через спрощення доступу до фінансування з різних джерел: державного, місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, міжнародних грантів тощо. Рівень фінансової та іншої допомоги суб'єктам інноваційного підприємництва на регіональному рівні за прикладом Харківської області є ще невисоким, але продовження використання регіональних програм сприяння зі зміною їх методології спроможне поліпшити стан інноваційного підприємництва. Харківський регіон є прикордонним, отже, актуальним є розгляд фінансово-економічних інструментів розвитку бізнесу в прикордонному регіоні.

Формування конкурентоспроможної економіки у всіх прикордонних регіонах України є стратегічним завданням фінансово-економічної політики, де суттєвою складовою є підтримка розвитку малого та середнього бізнесу.

---

¹ Щодо пріоритетних завдань удосконалення політики розвитку малого підприємництва в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень в Україні. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1455/>.

Харківський регіон є прикордонним, що необхідно враховувати при формуванні програм розвитку підприємницької діяльності¹. Враховуючи, що у Харківській області станом на 01.03.2019 діє майже 150 тисяч суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб, розвинута ринкова інфраструктура, зокрема, фінансова, що може бути ефективно використано для розвитку бізнесу, і вдало реалізується через заходи Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області на 2016–2020 роки, затвердженої рішенням Харківської обласної ради від 08 вересня 2016 року № 245-VII, в якій обрано комплекс заходів щодо фінансово-кредитної підтримки бізнесу через залучення банківських та небанківських фінансових установ на умовах спрощення системи кредитування та мікрокредитування.

Одним з учасників цього процесу є Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва, який займається розвитком програм кредитування через конкурс мікрокредитування, між тим це є незначними обсягами для пришвидшення розвитку бізнесу у прикордонному регіоні. Для цього передбачається залучення іноземних інвестицій через створений Реєстр інвестиційних проєктів (пропозицій), який включає майже 60 позицій загальною вартістю більше 1640 млн. дол. США (це промисловість, будівництво, енергетика, сільське господарство, житлово-комунальне господарство, медицина, екологія, ІТ сфера)². Але це є недостатнім і передбачає більше широке охоплення різних галузей для посилення імпульсу розвитку бізнесу на всій території прикордонного регіону.

Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка має бути спрямована на спрощення доступу бізнесу до кредитних та інвестиційних

---

¹ Внукова Н. М. Фінансове забезпечення сприяння розвитку підприємництва в інноваційному суспільстві. *Модернізація фінансово-кредитної системи України: виклики глобалізації*: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (20 березня 2019 року). Кривий Ріг: Доннет ім. М.Туган-Барановського, 2019. С. 124–127.

² Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємства в Харківській області за I квартал 2018 року Формування сприятливого підприємницького середовища. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/>.

ресурсів, забезпечення сприятливого клімату для розвитку бізнесу. Програмою передбачено впровадження нових фінансово-економічних та організаційних технологій через переваги венчурного фінансування та європейських інструментів розвитку малого та середнього бізнесу.

Враховуючи, що за підсумками 2018 року Україна посідає п'яте місце серед країн-експортерів аграрної продукції на ринок ЄС¹, саме ця галузь може потребувати найбільшої фінансово-економічної підтримки через наступні фінансові джерела: державні програми підтримки бізнесу, міжнародну фінансову допомогу, зокрема, EU COSME (2014-2020) – європейську програму підтримки малого та середнього бізнесу, сприяння фермерам через кредитні спілки, використання векселів, факторингу та фінансового лізингу. Між тим посилюючим фактором будь-якої фінансово-економічної програми є інструмент кластеризації. Харківський регіон, як прикордонний, через євро регіон «Слобожанщина» сприяв формуванню транскордонних кластерів, але в діючих кризових умовах подібної співпраці перспективним є піднесення кластерних технологій у прикордонних районах регіону для формування успішних практик інтеграції в аграрній сфері.

Процес створення агротуристичного кластера «Енергія змін-Еко-громада» - це добровільне і неформальне об'єднання різних суб'єктів, географічно зосереджених в одному прикордонному Дергачівському районі, з метою виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції та поширення внутрішнього і в'їзного туризму. Формування нової моделі конкурентоздатної та інвестиційно привабливої економіки сільських прикордонних територій сприятиме посиленню безпеки кордонів, розвитку сільської господарської кооперації та міжмуніципального співробітництва громад прикордонного району Харківської області, створення проектів територіального та міжсекторального співробітництва, які зможуть суттєво збільшити можливості використання різних фінансово-економічних інструментів підтримки бізнесу.

---

¹ Європейські інструменти для розвитку малого та середнього бізнесу України. Міжнародний Фонд «Відродження, 2019.22 с.

У теперішній час помітно підвищення попиту на кредитні ресурси для розвитку підприємництва, зокрема, інноваційного. Кризові явища в економіці зумовлюють зниження доступу до фінансування, що викликає необхідність застосування альтернативних (спеціальних) методів кредитування, одним з яких є овердрафт.

Даний вид фінансових послуг з використанням овердрафтного кредитування є швидким в оформленні, своєчасним для забезпечення фінансування поточної діяльності, але рівень споживання спеціального виду кредитування не є достатньо високим, але підвищується.

Теоретичні і практичні аспекти овердрафту досліджували Дерев'яно С.¹, Мовчан О.В.², Нагребельна В. І.³ та ін. Для забезпечення полегшення доступу до кредитування суб'єктів підприємництва використання овердрафту є обґрунтованим, тому що він покриває розриви у нестачі коштів для здійснення операційної діяльності у будь-який час відповідно до угоди з кредитором на кредитування за поточним рахунком при надходженні платіжних документів у межах встановленого ліміту⁴.

Нормативний підхід до овердрафтного кредитування представлений у статті 1069 Цивільного кодексу України, але замість поняття «овердрафт» використовується термін «кредитування рахунку»⁵, зокрема, карткового.

Визначення поняття «овердрафт» надається у Глосарії НБУ⁶, де відзначено, що це форма короткострокового кредиту в межах встанов-

¹ Дерев'яно С. Особливості застосування овердрафтного кредиту в Україні. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2012. № 4. С. 15–22.

² Мовчан О. В., Внукова Н. М. Ієрархія факторів ризиків банку при овердрафтному кредитуванні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. Випуск 4 (41). С. 6–10.

³ Нагребельна В. І. Теорія та практика визначення ліміту кредитування у формі овердрафт. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66890.doc.htm.

⁴ Овердрафт і контокорент як види кредитування по поточному рахунку. URL: <http://ekonomist.kiev.ua/education/kredyty/overdraft-i-kontokorent-yak-vidi-kredituvannya-po-potochnomu-rahunku.html>.

⁵ Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV із змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

⁶ Глосарій банківської термінології Національного банку України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123483.

леного банком ліміту, що допускає здійснення розрахунків клієнтом на поточному рахунку при недостатності коштів. Особливістю овердрафту відносно кредиту є те, що на погашення існуючої заборгованості спрямовуються повністю всі кошти, що надходять на рахунок клієнта.

Визначення поняття овердрафт розглядається багатьма дослідниками, які не дійшли узгодження свого бачення цієї фінансової послуги, що з одного боку надає можливості для подальшої дискусії, а з іншого – обмежує зняття протиріч щодо уявлень кредитора і позичальника про переваги застосування цього спеціального виду кредитування.

Овердрафт використовується на різноманітні потреби суб'єктів підприємництва, особливо актуальними є виплата заробітної плати та розрахунки з бюджетом, де встановлені чіткі графіки та обмеження у часі. Перевагою овердрафту є те, що це поновлювана кредитна лінія за договором, коштами якої позичальник (суб'єкт підприємництва) може користуватися в межах встановленого ліміту багато разів за умови їх вчасного повернення.

Сучасна банківська система пропонує декілька видів овердрафту¹, що сприяє спрощенню доступу до фінансування. Для визначення банками розміру овердрафту для клієнтів, який складає 10-30% середньомісячних надходжень на поточні рахунки, що відкриті в банку протягом останніх трьох місяців, враховується кредитоспроможність та кредитна історія позичальника, коливання надходження коштів на поточний рахунок, середній рівень залишку коштів протягом місяця тощо². Незважаючи на ретельну оцінку суб'єкта підприємництва послуга овердрафту в цілому є доступною і поширеною у світі. Перевага надається тим клієнтам, які мають побудовану стратегію розвитку продажів, отже, для домогосподарств цей вид кредитування не є визнаним, що створює суттєві резерви для його подальшого розширення, зокрема, через карткові рахунки, а також через зниження процентних ставок.

¹ Нагребельна В. І. Теорія та практика визначення ліміту кредитування у формі овердрафт. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66890.doc.htm.

² Дерев'яно С. Особливості застосування овердрафтного кредиту в Україні. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2012. № 4. С. 15–22.

Розгляд у динаміці процентних ставок за овердрафтом у деяких країнах ЄС¹ показав, що вони знижуються, а також між країнами є відмінності. Найнижчий рівень у Нідерландах та Італії, на 3-4 п.п. він вищий у Німеччині та Франції, тому що у різних країнах еволюційно склалася своя практика управління овердрафтним кредитуванням.

Країною, що має найбільш високий рівень розвитку овердрафтного кредитування є Великобританія², де всі поточні рахунки допускають одержання власником рахунку короткострокового кредиту в формі овердрафту. Ризиком для суб'єктів підприємництва у цій країні є поширена практика штрафування за несвоєчасне погашення заборгованості за овердрафтом. але додатковою перевагою є встановлення деякими банками так званого «пільгового періоду», під час якого клієнт має право погасити заборгованість без сплати додаткових відсотків³.

Овердрафтом у Німеччині вважається кредитна лінія, що є погодженою з банком та має встановлену межу, яку неможна перевищувати. Частіше за все овердрафт стосується заробітних плат самого клієнта або його працівників з прив'язкою до особистого кредитного рейтингу⁴.

Великий портфель овердрафтного кредиту в Україні має ПАТ КБ «Приватбанк», де пільговий період несплати відсотків складає 55 днів⁵. Серед фізичних осіб, що користуються овердрафтом, суттєва перевага надається емітованим карткам з кредитом саме цього банку.

¹ Revolving loans and overdrafts. Monetary and financial statistics of the European Central Bank. URL: https://www.ecb.europa.eu/stats/money/interest/interest/html/interest_rates_A2Z1.A.A.2250.N.en.html.

² Consumer credit research: overdrafts. URL: [https://www.the-fca.org.uk/consumer-credit-research-overdrafts?field_fcasf_sector=unset&field_fcasf_page_category=unset;what are the different types of Overdrafts we talk about? URL: http://personal.rbs.co.uk/personal/current-accounts/overdrafts.html](https://www.the-fca.org.uk/consumer-credit-research-overdrafts?field_fcasf_sector=unset&field_fcasf_page_category=unset;what%20are%20the%20different%20types%20of%20Overdrafts%20we%20talk%20about?URL=http://personal.rbs.co.uk/personal/current-accounts/overdrafts.html).

³ Personal overdrafts in Lloyds bank URL: <http://www.lloydsbank.com/current-accounts/personal-overdrafts.asp?snum=1>.

⁴ Banking in Germany. URL: http://www.toytowngermany.com/wiki/Banking_in_Germany; How to use an overdraft facility correctly. URL: <https://www.deutscheskonto.org/en/overdraft-facility>.

⁵ Картка «Універсальна», Приватбанк. URL: <https://privatbank.ua/platezhnie-karty/universalna>.

Підвищений попит пояснюється привабливими умовами овердрафтного кредитування, високими розмірами кредитного ліміту, сучасними інноваційними способами розрахунків.

Суттєва частка цього банку на ринку овердрафтного кредитування і суб'єктів підприємництва, де додатковою перевагою є високотехнологічний інтернет-банкінг та мінімізація можливих ризиків коливання курсу національної валюти.

Кожен банк самостійно встановлює перелік необхідних документів для відкриття послуги овердрафту, що має свої переваги та недоліки, тому що можна враховувати індивідуальний попит клієнта, а з іншого боку при суттєвих відмінностях у документообігу додаткове навантаження на позичальника при одержанні даної послуги в різних фінансових установах.

Враховуючи певну ризиковість послуги овердрафту для кредитора, банк у разі необхідності може вимагати надання інших документів і відомостей, необхідних для прийняття рішення про кредитування, а також одержання додаткової інформації від позичальника при виникненні запитань після обговорення поданих документів. Отже, управління розвитком овердрафту є багатоскладовим процесом, який потребує узгодженості дій кредитора і позичальника та певного організаційного і правового супроводження для посилення привабливості цієї фінансової послуги і спрощення доступу до неї.

Зважаючи на викладене, зазначимо, що фінансове забезпечення сприяння розвитку підприємництва в інноваційному суспільстві є актуальним і перспективним напрямом змін через запровадження нових інструментів фінансування інновацій. Програмний підхід, який застосовується для розвитку підприємництва на місцевому рівні, є важливою складовою цих перетворень, але потребує розширення способів фінансування, зокрема, через венчурні фонди та інші форми запуску стартапів.

Фінансово-економічні інструменти сприяння розвитку бізнесу в прикордонному регіоні є актуальним і перспективним напрямом змін через запровадження нових видів та напрямів фінансування. Програмний та кластерний підходи, які застосовується для розвитку

бізнесу на регіональному рівні, є важливою складовою цих перетворень, але це вимагає розширення засобів фінансування, зокрема, через сполучення їх видів.

Овердрафт є спеціальною формою короткострокового кредиту для покриття тимчасового дефіциту оборотних коштів. Сучасна банківська система пропонує різні види овердрафтів, що розширює їх доступність. Овердрафтне кредитування є універсальним інструментом для фінансування поточних потреб суб'єктів підприємництва, що надає позичальнику суттєві переваги порівняно з іншими джерелами. Іноземний досвід використання овердрафту є позитивним і свідчить про постійний розвиток останнього для посилення доступу до фінансування. Зростання поширеності овердрафту є привабливим для підприємництва, зокрема, інноваційного, що дозволяє позичальникам без помітних фінансових витрат і швидко одержати спеціальний кредит і прискорити оборот коштів у національній економіці.

Узагальнюючі викладене, можна зробити висновок, що існує необхідність розроблення та реалізації дієвої політики державної фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва¹ через реалізацію заходів з удосконалення кредитної та податкової політики, можливої прямої фінансової підтримки держави через фінансування за рахунок бюджетних коштів державних, галузевих та чільних регіональних програм підтримки підприємництва; залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування цільових проектів та регіональних програм розвитку підприємництва; заохочення фінансових установ до надання коштів на підтримку розвитку малого підприємництва за пріоритетними напрямками тощо.

---

¹ Державна фінансова підтримка розвитку малих підприємств. URL: <https://msd.in.ua/derzhavna-finansova-pidtrimka-rozvitku-malix-pidpriyemstv/>.